

INTERVJU

Andrej Hieng

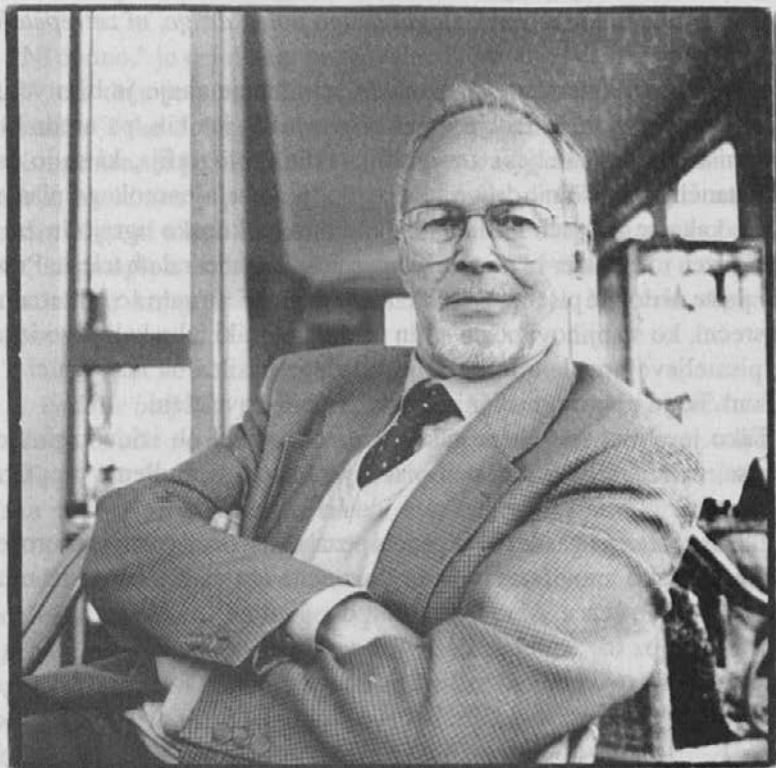

Foto: MIHA FRAS

Dve vrsti ljudi sta mi zmerom sprožali zehanje: ideologi in literati

Dve vrsti ljudi sta mi zmerom sprožali zehanje: ideologi in literati

Verjetno bo zadostovalo, če o **Andreju Hiengu**, pisatelju, dramatik, scenaristu in režiserju, preprosto zapišemo, da je klasik sodobne slovenske literature. Sam skromno pravi, da je v številnih pogovorih že tako vse povedal.

Literatura: Gospod Hieng, kaj zdaj berete?

Hieng: Kaj berem? Po stari navadi pestro ali mešano, kakor pač pravimo taki metodi. Kadar sam pišem, berem kriminalne romane pa zgodovino, to je včasih podobno, kajne. Zdaj sem v miroljubni fazi. Prebral sem knjigo Ane Šomlo *Hazari ili obnova vizantijskog romana*, s katero sta mi avtorica in pisatelj Milorad Pavić vsaj nekoliko pojasnila intencije in metodiko romana *Hazarski rečnik*; s to knjigo – z *Rečnikom* – sem imel težave, kakršne imam z vsakim delom, zasnovanim ekvilibristično ali enigmatsko. Bog varuj, da bi kdo mislil, da se spuščam v kritiko! Sploh nisem kritik, in če že koga kritiziram, potem sem to jaz sam, siromak brez posluha ali glušec na eno uho ... Tak sem, prestar za učenje. – Tule zraven Ane Šolmo: knjižica o Čajkovskem, avtor Everett Helm, skromno in razumno. Vse moje branje bi ostalo na ravni obligatnih informacij, če ne bi bil vzel v roke prevodov iz Mallarméja Borisa A. Novaka. Kar lepo "pogovorno" bom povedal: sapo mi je vzelo, strmel sem! Naj omenim, da nam je o Mallarméju večkrat govoril naš gimnazijski profesor Anton Debeljak in nam ga prezentiral kot čudaka, čigar delo je pravcati vzorec neprevedljivosti. (Sam se je ubadal z njim.) Tako sem se Novakovih prevodov lotil s precej nezaupanja. Kakšno presenečenje! Milo in hkrati nevarno šumotanje Mallarméjevih stihov se je v slovenski prepesnitvi – ki ji res ne moremo reči kar prevod – mojim ušesom oglasilo kot enaka, enako vznemirljiva, enako zavrtna glasba, kakršno sem slutil v originalu. (Morda bi moral reči, da sem jo slišal skozi zastor, ker nisem dovolj obvladal jezika.) Kakor koli že, tokratno doživetje je bilo veliko. Pri tem se ne morem izogniti majhni kritiki – na rovaš kritike. Mar res ni nikogar med našimi kritiki in glosatorji in brezštevilnimi esejisti, ki bi iz znanja obeh jezikov napisal komentar k velikanski avanturi Borisa A. Novaka? Zase lahko znova povem, da sem se od naših prevajalcev mnogo učil in morda tudi naučil; Novakov Mallarmé bo med "učbeniki" na zelo

uglednem mestu. In ker naštevam knjige teh dni, naj vsaj omenim zbirko meditacij in anekdot Paula Valéryja *Degas Danse Dessin*, v kateri je nekaj očarljivih prizorov z Mallarméjem.

Literatura: Zaradi vaših novel oziroma njihove "pohujšljivosti" je, kot nekje pripovedujete, Zihertl prepovedal celo številko Mladinske revije. Po drugi strani ste – spet se opiram na vaše pričevanje – nekako v tistih časih prejeli za neko kratko zgodbo, dolgo trinajst do štirinajst tipkanih strani, honorar v višini dveh mesečnih plač knjigovodje. Torej je bil pisateljev socialni položaj takrat v primerjavi z današnjim bistveno drugačen in notranje bolj zapleten, kot je morda videti na prvi pogled: imel je možnost dobrega zaslu^{ka} (vsekakor boljšega kot danes), a še prej se je moral izmakniti ideološki natezalnici. Kako vam je to uspevalo? Ste kdaj že ob samem pisanju pomislili na cenzuro in besedila raje sami nekoliko "porézali"? Je morda kakšno iz teh razlogov ostalo v predalu? Verjetno vas je oko oblasti kot pripadnika "deplasiranega" (meščanskega) družbenega razreda in bivšega domobranca še posebno budno opazovalo ...

Hieng: Oh, koliko vprašanj ste nametali predme! Bojim se, da bova midva in bralci, seveda, slabo postreženi, kajti med trenutkom, ko se takole pomenkujeva, in situacijami, ki naj bi jih vzdignila iz pozabe, leži pol stoletja osebne in obče zgodovine: marsikaj se je razkadilo, veliko se je izgubilo med novimi problemi, celo pozlatilo se je to in ono, jaz pa sem nezanesljiv pričevalec, ni ga take sorte sodnika ali policaja, da bi imel kaj veselja z mojimi izpovedmi. Mozaik se mi stežka sestavlja, kompozicija se mi prikaže v zadnjem trenutku in je v slednjem pomenu ultima ratio, ritmi se mi spreminjajo, bojim se, da bi koga dolgočasil, bojim se tudi demantijev, v slepeči luči vidim ta ali oni prizor, s holandsko, s flamsko natančnostjo razbiram poteze na obrazih ljudi, katerih imena sem zdavnaj pozabil, pomnim blamaže, pomnim pohvale in žalitve, ljubezenske nežnosti in sitnosti, kroje oblek, barve las, vonje pudernic, mačke, pse, papagaje – s kronologijo, ki je večkrat tudi in predvsem ideologija, pa je križ božji! Glejte, morda je moja strastna želja, da bi napisal dober roman, zakoreninjena, pomensko in "čutno", v potrebi, da bi se naučil z enim pogledom definirati prostor pripovedi. Sem površen? Morda sem res, ampak podrobnejša analiza naju bi utegnila pripeljati v rašomonstvo in na tisto znamenito Borgesovo razpotje. (Še huje: na prag tako imenovane "avtopoetike", to, jasno, nima nobene

zveze z avtomobili in avtomobilizmom, je pa novodoben vehikel.) Ko sva se prvokrat pomenkovala, sem vam skušal skicirati povojno obdobje s kar najmanj samopomilovanja, solunaštva in tradicionalne Blut und Boden sentimentalnosti, kakršna je zdaj spet v modi. Pravil sem vam o Zihertu in o res enormnem honorarju, ki ga je, enkrat in edinkrat, napisal na ček blagi Ferdo Kozak. Male anekdote, tako rekoč zgodbice za vnuke. Po premisleku, kaj sem pravzaprav nakladal, sem si priznal, da bi se dalo povedati marsikaj drugega in drugače: o temni navzočnosti ali vsepričujočnosti policije, o kateri se je govorilo šepetaje, o prenapolnjenih zaporih, o nacionalizacijah, o vojaških disciplinskih bataljonih, o "družbeno koristnem delu", torej o taboriščih, pa o totalni blokadi meja, ko se nam je knjižica, imenovana potni list, v domišljiji prikazovala kot nekakšen Kolomonov žegen, o strahu, zavoljo katerega še mnogo let pozneje noben Celjan ni upal prav ničesar ziniti o taborišču na Teharjah ... In tako naprej. Zdaj imamo na kupe knjig, ki opisujejo takratno strahovlado. Spričo tega ne bi bilo prida koristno, če bi še midva razpletala; tudi je res, da osebno nisem imel kakih zelo hudih izkušenj ali pa mi jih moj domišljavi značaj pač zdaj ironično transformira in pomanjšuje. Seveda sem doživel kar nekaj zoprnih izpadov, reciva napadov, ki sem jih preboleval z že omenjeno domišljavostjo, z nekakšno vnaprejšnjo prepričanostjo o svoji pisateljski izvoljenosti, z neodjenljivo družabnostjo, z burkaštvom. Imel sem skromne potrebe za sprotno življenje; dva dni sem, recimo, jedel v restavraciji Slon, potlej pa dva dni nič, brez otožnosti in depresij. Imel sem srečo, da so me kot pisatelja tolerirali, kajti pismoukom tiste dobe se menda ni zdelo nič nevarno in pohujšljivo, če se mlad avtor ubada s psihološkimi deskripcijami. Ker je moja prvo knjigo v srbsčini beograjska kritika sprejela z aplavzom in ker je takrat to v Ljubljani na uradih kar nekaj veljalo, sem imel mir, tiskali so me, tudi so prišli prvi prevodi v tuje jezike ... Veliko naključij, veliko lahkomiselnosti, moje, precej sreče.

Sprašujete, ali sem kdaj kako besedilo prirejal in friziral. Nikoli, celo bi si upal reči, da me k temu nikoli nihče niti ni silil; pokojni Miško Kranjec mi je zavrnil – brez posebnih razlag – dve zgodbi, čez čas mi je za obe poslal honorar, kot da ju kupuje na zalogo. (Zanimivo, da se ne morem spomniti, kako se je imenovala tista publikacija Prešernove družbe, kjer naj bi imeli pod Kranjčevim direktorovanjem tako zalogo. Vseeno!) In

kaj sem napravil z odklonjenimi umotvori? Kdo bi pomnil? Morda sem jih ponudil drugi firmi. (Glejte, iz dvojine sem prešel kar lepo v množino! Baharija! Saj takrat sploh nisem toliko pisal, erotični in krokarski nemiri so me gnali proč od mize in pisalnega stroja.) Lani je Slovenska matica izdala moje zgodnje novele; menim, da ni med njimi nobene, ki bi kazala sledove frizerskih škarij.

Literatura: Iz memoarskega zapisa Vitala Klabus, ki je skupaj z Venom Tauferjem urejal Revijo 57, sem razbral, da uredništvo, sestavljeno iz samih zvonečih imen literarnega življenja, ni delilo enotnega mnenja o vaši literaturi, nasprotno, med člani uredništva so nastale celo ostre polemike o njeni objavljalnosti. Kakšen je bil vaš odnos do Revije 57 in poznejših Perspektiv? H kateremu (če sploh kateremu) krogu literatov ste se takrat prištevali?

Hieng: Gospod Vital Klabus je napisal zelo zanimivo in dragoceno pričevanje o Reviji 57 in Perspektivah; v njem je tudi poročilo o kritiki mojega pisanja, ki sta ga sestavila Marjan Kramberger in Klabus za neko številko Revije 57. Zadnja leta vse bolj cenim Klabusovo esejistično in prevajalsko delo, na tisto kritiko pa sem, po pravici povedano, pozabil. Med nekim srečanjem mi jo je sam omenil, celo z obžalovanjem. Zdelo se mi je, da njegova kavalirska gesta sploh ni potrebna, kajti trdno sem prepričan o koristnosti v s a k e ocene, če ni ravno pristranska, se pravi strankarska, in če ne sega v človekovo zasebno sfero. Poleg tega ne poznam dolgotrajne in "vrtajoče" zamere. Šibek značaj? Že mogoče, ampak jaz si s tem ne bom grenil življenja, saj je v naši deželi vse preveč močnih karakterjev, ki jim mladostne užaljenosti do sivih las vrtajo razjede v želodec. Skupini, o katerih govorite, skupini dveh revij, sta pač skupini in njuni pripadniki se oglašajo skupinsko, zmeraj v skupnostnem interesu, aktivistično, komaj kdaj s povsem svojim glasom. Verjemite, da nadvse cenim politični, ideološki, zgodovinski pomen Revije in Perspektiv, saj sta tedve reviji v naše javno početje prinašali prve nekoliko svobodnejše opcije; vstric z ideologi so se pojavili tudi nekateri pomembni pesniki, predvsem véliki Gregor Strniša. (Pozneje sva skupaj uprizorila njegovo dramo Samorog.) No, da pri večini perspektivovcev nisem bil posebno priljubljen, je bilo pač v naravi stvari, se pravi v naravi skupinske vneme, ki praviloma ni tolerantna.

Sprašujete me, h kateremu krogu literatov sem se takrat prišteval. K nobenemu, kolega! Bil sem individualist najbolj dekadentne, najbolj purgarske sorte, in dve vrsti ljudi sta mi zmerom sprožali zehanje: ideologi in literati. Cehovstvo. Esnafovanje, kot bi rekel kak Andričev junak.

Literatura: *Nekje ste se označili za "malomeščana z boemsko preteklostjo". Kako se spominjate svojih mlajših let, prežetih z boemstvom? Se vam je kdaj zdelo to obdobje vašega življenja kontraproduktivno?*

Hieng: Ta "malomeščan z boemsko preteklostjo" je seveda "bonmot" in bergla v konverzaciji; možakar moje sorte se ne sme preveč spakovati z "duhovitostjo". Le pogledjte, kako smo v samih narekovajih! Boemstvo mojih mladih let predvsem ni serija sentimentalnih igrivosti kakor pri Murgeru in potem pri Pucciniju, marveč beg pred sivino in grožnjami totalnega enoumja, nekakšno švejkovstvo. Hodili smo po lokalih, ker so nam vsiljeni podnajemniki zmanjšali stanovanja. Marsikdaj smo bili naivni, še večkrat lokavi in tudi strupeni, kot da bi nas potegnil iz kake Montherlantove drame. Cinično smo pomežikovali, če nam je kdo s povzdignjenim glasom prednašal – kako neumen izraz, pardon! – odlomke iz heroičnih biografij Stefana Zweiga ali Romaina Rollanda, po tihem pa smo vendarle hrepeneli po heroični, čeprav kašljajoči usodi. Nadomeščali smo marsikaj, kar se nam je izmuznilo iz normalnega poteka otroštva in pubertete, ker sta bili tedaj vojska pa revolucija. Klavirji so šli iz hiš, preproge, slike, rjavih čevljev ni bilo v prodaji, a Izidor Cankar je trdil, kako pravi kavalir tudi k poletni, k platneni obleki nosi samo črne šolne. Manšete na srajcah so se razprezale, bela srajca je veljala deset pik s preskrbovalne karte plus petnajst dinarjev, no, steklenica fruškogorskega bisera pet pik in sedem dinarjev – kar neverjetno je, kakšne oslarije si človek zapomni – in zmerom smo si imeli še marsikaj povedati, iz gostilne smo se selili v bar Nebotičnik ali pa smo sredi noči nadlegovali koga, ki je imel kaj prostora v stanovanju in kakšno kapljo v steklenici, vse je bilo kot v temle rotirajočem stavku, ker so noči, navzlic omejitvam cestne razsvetljave, sijale od prijateljstva in od ljubezni ... Punktum! Nekje se stavek mora nekako končati, naše noči pa so se po navadi razlivala v besedno prezasičenost, ob zori seveda. – Prejle sem vam že povedal, da se nisem kaj prida družil s pisatelji in pesniki, ker so se mi po večini zdeli abotni ali koruptni. Nekaj jih je seveda bilo, nekaj najboljših je odšlo med zvezde. Prišel sem v leta, ko vlačim

za sabo poln avtobus pokojnikov. Včasih mi prihajajo v sanje in mi jih ozarijo. Jakob Savinšek, najmočnejši, Herbert Grün, najmilejši, Dino Radojević, najblodnejši. O ženskah in o živih ne bom govoril. Sploh sva prišla do roba sentimentalnosti; ne pozabite, prosim, da se starci hitro razcmerijo ... Hvala za uvidevnost! Nič kaj uvidevno pa ni, da me sprašujete, ali je bilo to obdobje mojega življenja kontraproduktivno. Še zdaj se hranim iz njega, tisti dnevi in tiste noči so moja "mizica, pogrni se".

Literatura: *Med drugimi ste prijateljevali z Dušanom Pirjercem in Vitomilom Zupanom. Kot kakšni osebnosti sta vam ostala v spominu?*

Hieng: Za označitev teh dveh prijateljev bi potreboval precej več časa in prostora, kot ga imava na razpolago, ni hudič, da ga ne bom kdaj še našel; tudi se mi vsiljuje pomislek, da bi utegnila moža zaradi družbene relevantnosti potisniti v kot celo vrsto ljudi, ki so bili v mojem življenju, v moji intimi enako ali še bolj pomembni. (Povedal sem že: ničesar o živih, zameram bi ne bilo konca, sezname se rešujejo z abecedo, to pač ni ustrezno, celo natančno ne; o ženskah – in ženske so sol, so kvas usode – pa kavaliriji stare šole sploh ne pričajo, pravniško rečeno "v izogib" kake njihove ali svoje lastne blamaže...) S Pirjercem sva preživela bonace in viharje precej dolge skupne "plovbe"; kakor je pač v naravi spomina, mi je ohranil največ norčavih in veselih spominov, čeprav bi skrbnejša analiza odkrila, da sva ves čas kolovratila iz družbe v družbo pod pritiskom nemirov, med katerimi je bil poglaviten mučen, svinčeni senci podoben premislek, kako je v ječi skupnemu prijatelju Vitomilu Zupanu. Mislim, da ni bilo dneva ali noči, ko se ne bi vsaj za kratek čas sprehodil skoz naše pogovore. Med poznejšim profesorjem Pirjercem in mojim sopotnikom Ahacem je bržkone kar dosti razlike. Jaz pomnim vretenastega, nemirnemu hrtu podobnega duhoviteža, ki se je rad poigraval s paradoksi, ki je, če se je količkaj dalo, ustvaril smešen prizor v vsaki družbi, ženskarja in ostrojezičnega šarmerja, humorista, smejalca, ampak tudi neumornega delavca in včasih, ob hitrem prehodu, temnega melanholika. Skupaj sva gledala Tatijev film *Gospod Hulot na počitnicah*. Po projekciji smo sedeli v Unionski kleti in se še celo uro smejali: kot bi bilo včeraj, vidim njegov rdečkasti čop las, kako poskakuje, pa njegovo malce pegasto kožo, ki se rdeči od navala veselo vzvalovljene krvi: potem pa kar naenkrat hipec svojevrstne zresnitve, srep pogled v rob prta, zamrmrani stavek: "Ampak zadaj je tudi nekaj zelo, zelo zavratnega..."

Poudarjam, da je trajalo samo en hip in da smo se vrnili v smejanje. – Vitomil Zupan je bil čisto drugačen človek. Predvsem je treba vedeti, da je bil zavoljo svojega arestantskega trpljenja galionska figura naših generacij. (Malo mlajšim je bil to Pučnik, upravičeno.) O Vitomilu smo razmišljali kot o možu, ki nam nenehno v zavest kliče vprašanja o svobodi in krivicah. Ko se je po toliko letih vrnil med nas, je bil prav gotovo v mnogočem spremenjen, predvsem pa bolj ranljiv in nemiren, kot smo pričakovali. Odtlej sva se dvakrat spoprijateljila in dvakrat v jezi razšla; nikoli nisem mogel ugotoviti, iz česa so njegove zamere, vsako raziskovanje v tej smeri pa je bilo nehasno. In seveda je treba povedati, da so to atmosfersko menjavo izkusili mnogi prijatelji. Včasih se mi je zdelo, da je iz ječe prinesel temo, jezo, nezaupanje, pesimizem, zoper katerega ni našel zdravila, čeravno ga je kdaj pa kdaj iskal na smešnih krajih in pri popolnoma neustreznih ljudeh. Bil je nekakšen blodeči vitez. Premišljujem, kako ogabno, a kako tudi bedasto ga je purgarski publiki prezentirala boljševistična inkvizicija: slikali so ga kot ciničnega zločinca, v resnici pa je bil vseskoz vitez, v dobrem in slabem pomenu, ki ga prinaša ta položaj; bil je izvrsten prijatelj in užaljen prijatelj, bil je donhuan in hkrati trubadur, bil je posmehljivec in goreč moralist, bil je zaničljivec, a obenem pravi samaritan. Iz teh nihanj so se izmotavale, sodim, mnoge nerodnosti v njegovih medčloveških odnosih in nekatere prostodušnosti, lahko bi celo rekli naivnosti, v njegovem impozantnem pisateljskem opusu. – Seznanila sva se po posredovanju Antona Sovreta. Potem sem spoznal družino njegove žene, eno najlepših človeških združb – grozna beseda, oprostite, naglica – kar sem jih imel priložnost srečati v življenju. No, Vitomil se je bil tistikrat ravno vrnil iz taborišča v Gonarsu, a je ravno zato poudarjal eleganco in gosposčino: nosil je čisto nov, golobje siv homburg klobuk, bambusovo sprehajalno palico in rjavo-bele madžarske čevlje. Oh, Vitomil! Takoj mi je dal v branje sveže pečeni roman *Klement*, to me je potrdilo v upanju, da nismo samo nekakšna ovčarska ali gruntarska književnost, ki bo do pamtiveka vandrila iz Litije do Čateža. Nedavno sem bral, kako je pametna gospa označila Iva Andrića: "Oh, veste, Andrić je gospod, ki včasih tudi piše ..."

Literatura: Znani ste po tem, da vrednotite tudi svoje delo (tako na primer dajete večjo težo svojim romanom kot dramatik). Kakšno naravo ima distanca, ki jo avtor zavzame do svoje stvaritve? In še podvprašanje:

katero vaše delo se vam zdi najboljše in zakaj?

Hieng: Verjemite, da ni spakovanje, če vam povem, da na tedve vprašanji ne znam prav odgovoriti. Distanca do svoje lastne stvaritve? Velika. Daljen spomin. Ko opravi korekture – konec avanture. Nikoli ne berem svojih del. Čudna sramežljivost, ker po drugi strani, recimo, rad gledam stare fotografije, svoje ... Hudič vedi, kako je s to stvarjo! Katere moje delo se mi zdi najboljše? Moji hčeri in moji vnuki. Ja, ljuba duša, kaj naj vam pa drugega odgovorim?

Literatura: *Znano je, da se pred pisanjem po navadi posvetite natančnemu študiju faktografije, povezane s snovjo, ki jo želite ubesediti. Kako vstopajo posamezna empirična dejstva v umetniško besedilo? Kakšno vlogo igra v vašem pisanju avtobiografskost? Zanimivo bi bilo slišati kakšen konkreten primer ...*

Hieng: Nekaj študija in priprav mora menda že biti, ko se spravljaš k delu, ampak vse bolj se mi zdi, da si podatke v glavnem sproti iščem, ko sem že "na poti". To je pravzaprav razumljivo, saj pišem brez natančnejšega načrta in se mi zgodba oblikuje v igrih obratih domišljije, iz značajev, atmosfere in dramaturške nuje. Veliko konceptov, tistih iz avtobusa in družabnega čenčanja in pokrajinarskih zamaknenosti, se mi sprevrže in samo zavrže, vsak "hic Rhodus, hic salta" se konča v mivki ali žagovini – naj govorim malo po atletsko. Zdaj imam zvezek podatkov za nadaljevanje mojega romana o Feliksu. Kakšne bedarije imam tam zapisane! Hočete vzorec? Evo! "Oklepna oborožitev ital. vojske 1938. Mussolini je trdil, da ima tri oklepne divizije in med njimi tudi 25-tonske tanke. V resnici sploh niso imeli oklepnih vozil, težjih od 3,5 tone... Benito Mussolini und Giavaccino Forzano Hundert Tage mit Werner Kraus und Gründgens hat am Berliner Staatstheater Premiere..." Kaj bom od tega porabil? Bomo videli. "Robe" je veliko, hrana pada z mize, apetit je majhen, domišljija večja. Kadar je nuja, letim v univerzitetno knjižnico, da si pogledam novice v starih časopisih, pa to, kakšno je bilo na opisovani dan vreme, to je zame precej pomembno, marsikdaj in za marsikaj mi rabi tudi moj stari leksikon. Mojster Sovre mi je nekoč, ko sem ga spraševal nekaj o grških tragikih, rekel: "Zanesite se na Mayerjev leksikon, letnik 1910." Če pošljem don Alonsa, junaka romana *Obnebje metuljev*, na ekspedicijo, moram seveda vedeti, katere reke tečejo po Venezueli. Andreesov atlas, Mayerjev leksikon.

In tako naprej. – Sprašujete: Kako posamezna empirična dejstva vstopajo v umetniško besedilo? Odgovarjam: Selektivno, zelo previdno. Izbrati je pač treba tiste podatke, ki so bistveni in ne motijo sugestivnosti podobe. Lovci bi rekli: Skoz veje ne boš streljal na srnjaka! (To je sploh nemarno, brutti, stupidi cacciatori!) Naša nenehna skupna skrb – spraševalcev in mene – zadeva tako imenovano avtobiografskost. Bržkone se bom ponavljal, ampak naj bo! Brez osebne izkušnje ni nobene slike, prav nobenega značaja, prav nobenega dramskega obrata, nobene krajine, nobenega sneženja, nič... Toda: nikoli nisem napisal besedila, ki bi bilo v pravem pomenu besede avtobiografsko. To je vse.

Literatura: Menite, da je pisatelj "dolžan" težiti k nenehni inovaciji tako znotraj svojega lastnega opusa kot v primerjavi s širšim literarnozgodovinskim kontekstom ali pa lahko pripoveduje na že znan način že videne zgodbe?

Hieng: Če vas prav razumem, me speljujete med probleme literarne teorije in klasifikacije. Naj vam kar precej povem, da vam ne bo uspelo. Zmerom sem se zelo zanimal za modo, za oblačilno modo in za trende v popevkarstvu. Dednost: moj ded, oče moje mame, je bil trgovec s konfekcijo. Mode v umetnosti me popolnoma nič ne zanimajo, grozna mi je misel, da bi sam tuhtal, ali sem realist, ali ekspresionist, ali modernist, ali postmodernist, ali futurist, ali dadaist, ali reist etc. Prejle sem vam že povedal, kako so davno nekoč z grajo izrekli mnenje, da drsim v freudovstvo. (Tako nekako.) No, jaz o Freudu takrat res nisem še skoraj ničesar vedel, Freud in psihologija in psihoanaliza pa se vlečeta za menoj vse do šolskih učbenikov. Nenehna inovacija ...? Vsaka nova stran je, po moji sodbi, inovacija. Če skušam pognati stroj, če skušam dramatizirati pripoved, si moram izmisliti ritem, ki bo kondenziral podobe in prispodobе, včasih moram spremeniti barvo pridevnikov, in to pač tako, kot jaz vidim barve, ne pa kar po metodi Saint-John Persa ali Rimbauda, ki ju sicer zelo ljubim, morda moram detronizirati glagole v korist debelega, sočnega samostalnika, pod katerim se tresejo deske na prizorišču, morda ukinjam uzakonjeno interpunkcijo, nemara se špičasta, dolgonosa frajla priziblje med nas štokljuje na samih veznikih ... Same znane ukane, boste bržkone dejali. Morda res, vendar nikoli iz ambicije, da bi napravil "pastiš".

Literatura: *Kako ste sprejemali in sprejemate kritike svojih del? Opažate kakšno posebno razliko med nekdanjo in sedanjo slovensko literarno kritiko?*

Hieng: Kritiko sem vedno sprejemal s kancem strahu in z obilico tolerance, češ: če si sam prisvajam pravico, da pišem, kot mi je kljun zrasel, naj še on, učeni razsodnik, štemplja po svoji pameti. Sem se iz ocen kaj naučil? Včasih celo to, vendar redko. Stare zgodbe, antikvarne situacije. Tako kot nam, se je bržčas zdelo avtorjem 19. stoletja, ko so se srečevali s študijami velikega Saint-Beuva; ta mož je bil, recimo, prepričan, da je Flaubertova *Salambo* predimenzioniran operni libreto. Kaj moremo? Sicer pa sem vam o vseh teh rečeh dovolj izčrpno pripovedoval v odgovoru na vaše tretje vprašanje. Moja glavna misel je ta: kritika ne more biti dobra, če jo skuha več pregreteh glav, kritika ni vojna napoved ali mirovna pogodba. Naj dodam: bolj ko se bo kritika otesla ideoloških motorjev, više bo letela.

Literatura: *Nekje ugotavljate, da je za vašo dramatiko v nasprotju z romanom kot enciklopedično tvorbo, torej totaliteto nekega sveta, značilna tezna naravnost, s tem je zelo blizu eseju oziroma v vašem ustvarjanju privzame njegovo siceršnjo funkcijo. Velik del vaših dram govori o slavnih slikarskih mojstrih in njihovih usodah. V nekem intervjuju navržete: "Domišljam si, da precej dobro poznam slikarstvo, tudi kiparstvo – o tem bi si upal govoriti avtoritativno." Iz vsega skupaj sklepam, da slikarji in slikarstvo niso naključno zašli v vaše drame in da lahko govorimo celo o "esejih o slikarstvu".*

Hieng: Resnici na ljubo bodi povedano: precej časa se že poigravam z mislijo, da bi našel založnika, ki bi bil pri volji izdati knjigo mojih televizijskih dramoletov o slikarjih. Mislim, da so igre o El Grecu, o Goyi in o Petkovšku svojevrstni in v mnogih pogledih aktualni eseji; splačalo bi se jih natisniti z nekaj reprodukcijami, to bi jim povečalo tržno atraktivnost. Morda bi moral razmisliti, kako Petkovškovo zgodbo nadomestiti z besedilom o Velázquezu, da bi bil pred nami enotnejši niz – trije Španci. Velázquezu bi moral šele napisati. Težak pisateljski problem: Velázquez je bil tako srečen, očitno harmoničen človek, da je težko okoli njega splesti zgodbo. Morda komedijo? Temeljito moram premisliti. Vidite, besede premisliti in razmisliti se mi kar ponavljajo, to ne obeta nosečnosti in srečnega poroda... Dobro, da nisem tako vraževeren kot je moja hčerka Barbara: zarečeni kruh in podobno ... Ko sem se loteval igre o Goyi, sem

stal pred problemom, kako voditi dialog, v katerem je protagonist docela gluha človek. Sodim, da mi je uspelo, torej bi mi utegnilo uspeli tudi nekaj razburjenja okoli lepega slikarja lepih infantinj.

Literatura: Večino svoje "delovne dobe" ste preživeli kot svobodni pisatelj. Kako ste doživljali prednosti in slabosti takšnega položaja? Kakšna prihodnost v socialnem smislu čaka po vašem mnenju slovenske pisatelje in njihovo literaturo?

Hieng: Ne smete pozabiti, da sem počel vse mogoče! Pisal sem za teater, za radio, za televizijo, skupaj s Štiglicem sem potipkal goro papirja z različnimi scenariji in literarnimi snemalnimi knjigami, vmes sem tudi režiral po različnih teatrah, predvsem pa: imel sem požrtvovalno in gospodarno in pametno ženo, ki je kot kak izraelski državnik pilotirala letalo našega gospodinjstva. Marsikomu so se moje odločitve zdele na moč lahkomišelnosti. Ko sem se poročil, sem opustil službo, v nasprotju s tem, kar napravi večina preiščenih moških, ki se ob poroki odločijo za službo; imel sem šestintrideset let, lotil sem se prvega romana ... in tako naprej. Oba z ženo sva morala biti "in gamba", kot pravijo Italijani. Če pomislite, da sem ves, kar me je, po naturi lenuh in potepuh, nekakšen stric Dolef iz Jurčičevega *Desetega brata*, so moje odločitve, a tudi rezultati, bržkone res presenetljivi. No, moje četrstoletne svobodnjaške izkušnje ne morejo biti za model, pa vas prosim, da me nikar ne izzivajte, naj prerokujem, kako bo našim pisateljem v prihodnosti. Eno samo stvar bi poskusil svetovati mlajšim kolegom: kdor piše tako rekoč vse zvrsti, utegne shajati, drugi ne. Lirski pesnik se mora roditi, kot so včasih rekli, z zlato žlico v ustih ali pa si mora pred gastrično katastrofo preskrbeti ustrezno sinekuro.

Literatura: Ste si kdaj zaželeli postati župan? Konec koncev to ni le bolj ali manj skrita želja znatnega dela slovenskih pisateljev, ampak nasploh mnogih Slovencev ...

Hieng: Županstva mi nikar ne obešajte! Seveda župane zelo cenim in občudujem, posebno še, če pravočasno poskrbijo za smeti in za sneg; župan pisatelj Ivan Tavčar je svoje naloge menda nekoliko zanemarjal, rekoč: "Bog ga je dal, Bog ga bo vzel!" (Sneg.) Bojim se, da bi bil jaz ravno take sorte, zlata veriga pa bi mi morda pristojala. In enako vsem Slovincem.

Literatura: Vaša literatura je bila izredno dobro sprejeta v bivšem

jugoslovanskem prostoru.

Hieng: V Beogradu so mi prevedli in natisnili, kar sem važnejšega napisal. Še zdaj ne morem razumeti, kaj se je zgodilo s tem narodom, kako se je pognal v zle in strašne mite, kam ga vodijo njegovi preroki. Najin pogovor je predroben, da bi mogla razvozlati strašni urok. Kdaj drugič. Kako bi mogla po šalah, ki sva si jih privoščila, seči s pogledom do Srebrenice?!

Literatura: Za roman *Čudežni Feliks ste dobili nagrado kresnik za najboljši roman leta 1993. Seveda pa je bila ta nagrada le ena med številnimi, ki ste jih prejeli za svoje ustvarjanje. Kakšen odnos ste imeli in imate do nagrad? So vam pomenile pomemben imperativ? Omenil sem nagrado kresnik: kako gledate na letošnje zaplete glede nje in ali sta njen ugled in pomen po vašem mnenju z njimi devalvirala?*

Hieng: Nagrad je bilo res veliko; ko ste me spomnili nanje, sem jih v mislih preletel eno za drugo in se čudil. Pravzaprav moje pisanje ni tako, da bi na prvi pogled izzivalo priznanja, saj je v njem mnogo intimističnega in tudi antiaktivističnega, aktivizem pa predvsem vleče in vzbuja aplavze. Doslej si še nisem belil glave s tem problemom, bom pa premislil in vam ob priložnosti sporočil svoje pogruntacije. Sprašujete me, ali so mi nagrade predstavljale pomemben imperativ. Tega ne bi mogel reči. Nekakšna spodbuda so že, ampak nikoli odločilna. Hipokritsko bi bilo, če bi skomigoval z rameni, prav tako pa bi bilo nestvarno, če bi dejal, da se je zaradi njih premaknila ena sama vejica v mojem pisanju. – Kako je bilo z letošnjim kresnikom, resnično ne vem. Spominjam se, da so v časopisih nekaj osirali prejšnjo žirijo, v kateri sem bil tudi sam. Krivično. Zadostovalo mi je.

Literatura: *Glavni junak Čudežnega Feliksa je judovski deček. Kakšen je vaš odnos do judovstva? Kaj vam na njem najbolj imponira? Kakšne so vaše osebne izkušnje z Judi?*

Hieng: Vprašanje, ki ga zastavljate, je zame tako veliko in tudi tako pomembno, da se ga ne upam lotiti v okviru najinega intervjuja. Judovstvo je magistralen pojav v zgodovini človeštva. Pomor, ki so ga v nemškem tretjem rajhu zagrešili nad aškenazi, je morda največji zločin in največja tragedija v tem stoletju, polnem zločinov in tragedij, od Atlantika do Pacifika. Odpirajo se mi novi, predvsem psihološki problemi. Ker vem, da me boste na koncu vprašali o nadaljevanju mojega romana o Feliksu, naj vam kar

vnaprej povem, da so ti problemi bariera, pred katero se ustavljam. Seveda so posredi tudi še čisto tehnični, kompozicijski, celo stilistični zadržki, prava estakada je problem o izrekljivosti ali neizrekljivosti nekaterih strahot. Prejle sem se hvalil, da nisem vraževeren. Na tej točki sem, zato vas prosim, ustaviva pomenek, ne siliva naprej.

Ljubljana, avgust 1996

Mitja Čander